

A HALÁL OKA: KAPITALIZMUS

**FELKAVARÓ MELODRÁMÁJÁBAN KEN LOACH
MÁR NEM CSAK A KISZOLGÁLTATOTT
KISEMBERRŐL ÉS AZ EMBERTELEN RENDSZERRŐL
MESÉL, A MI ÖNZÉSÜNKRE IS RÁMUTAT.**

Healthcare professional (egészségügyi szakértő) – így definiálja magát az a hivatalnok, aki előre kidolgozott kérdőív alapján az orvos helyett a főhős munkára való alkalmasságát méri fel és dönti el a film legelső, főcím alatt hallgatható jelenetében. A megnevezés mindent elárul arról a társadalmi és gazdaság berendezkedéséről, amely az Egyesült Királyságban (és egyre több helyen) a közszolgáltatások privatizálásához, a menedzserközpontú szemlélethez és a hatékonyság mindenek felett való fetisizálásához – és mindezekben keresztül a társadalom szétzilálásához vezetett. Ennek köszönhető az egyedi vizsgálat és a(z) – igaz, talán több időt felemésztő – személyre szabott ügyintézés helyett bevezetett uniformizált ügyfélkezelés, amely nem a probléma megoldására, hanem minél nagyobb számú ügy lezárására törekszik. Amint az *ÉN, Daniel Blake*-ből kiderül, a világ egyik leggazdagabb országának egyszerűen nincs pénze fenntartani a legalapvetőbb közszolgáltatásokat sem, olyannyira nem, hogy aki egy pillanatra is kiesik a munkaerőpiacról, az még a munkanélküli segély folyósítását sem tudja egykönnyen elintézni magának.

Az egész életében ácsként dolgozó, hatvan körüli Daniel Blake szívinfarktus miatt kényszerül hosszabb betegszabadságra, azonban a hivatalok packázása révén két szék között a padlóra kerül: az egyik munkatárs az orvosi vélemény ellenére munkaképesnek ítéli, ezért csupán állaskeresési segélyre lesz jogosult, másik részről viszont nem kapja meg az orvosi engedélyt, hogy dolgozhasson, így még azt az állást sem fogadhatja el, amit véletlenül meg tudna szerezni. Ezt olvas-

va egyeseknek a kafei hivatal embertelen világa ugorhat be, azonban itt teljesen másról van szó: kényelmes, világos, a korszerű ügyfélfogadás pszichológiája szerint kialakított hivattal van dolgunk, ami ellen éppen azért nehezebb lázadni, mert látszatra nem embertelen. Azonban a hivatalnokok immár nem jól képzett, a helyzetet és ügyfeleiket alaposan ismerő szociális munkások, hanem a nagyvállalati kultúra alapján előre kidolgozott válaszkra kiképzett ügyfélszolgálati alkalmazottak, akik jobb belátásuk ellenére sem adhatnak az előírtól eltérő választ.

Ken Loach szerint nem az emberekkel van baj, hanem a rendszerrel, amely még a jóindulatú munkatársat sem engedi segíteni. Abban a rendszerben, amelyben a kapitalizmus profitorientált szemlélete még a közszolgáltatások világát is eluralja, senkinek nincs esélye, akinek az állapota vagy munkahelyének az iparága egy pillanatra is meginog, vagy aki születésének ideje vagy helye miatt lemarad a legtrendibb fejlesztések használatában. Amint azt Loach egy francia lapnak adott interjújában elmondja, a globalizált multinacionális kapitalizmus önpusztító önellentmondásban vergődik: fogyasztókra van szüksége „Nyugaton”, de azt állítja, hogy nincs pénze munkavállalóként megfizetni őket – ami viszont nélkülözhetetlen lenne ahhoz, hogy fogyasztóként jelenjenek meg a piacon. (Ken Loach: «Avec Corbyn, nous sommes à un moment crucial de notre histoire» – www.mediapart.fr/journal)

Loach azonban nem csak a rendszert, az uralkodó osztályt, a nagytőkésekét állítja pellengérré, hanem azt a fiatal, magát liberálisnak, kozmopolitának és akár szociálisan érzékenynek valló, airbnb-t

és ubert éltető magasan képzett középosztályt is, ami úgy gondolja, az ideális világ az, ahol mindent el lehet intézni a Starbucks-ban ülve egy Macbook-ról. Bár szinte meg sem jelenik, erről a generációról és rétegről is szól ez a film, amelyek magától értetődőnek veszi az okostelefont, a szinkronizált dropbox felhőt és az instagram-fiókot, és amelyek úgy gondolja, végleg és önhibájából maradt le a korszellemtől az, aki nem tudja ezeket anyanyelvi szinten kezelni. Pontosan ez a magát toleránsnak és felvilágosultnak gondoló, jól képzett réteg az, amelyek a kreatív ipar és az önmegvalósítás búvszavai mögé bújva feledkezett el a környező világról, és döbbsen meg teljesen a Brexit vagy a Trump győzelmeit látva. Az internet-hozzáférés globális elterjedésével egyre inkább eltűnőben van a digitális szakadék (*digital drift*) ki-fejezés és az e kapcsán zajló közbeszéd. Pedig e probléma kutatói, mint például Manuel Castells már a kétezres évek elején arra hívták fel a figyelmet, hogy a szakadék valójában nem a fizikai hozzáférés, hanem a net előnyeinek átfogó kiaknázásához szükséges tudás és készségek határán húzódik. (*A hálózati társadalom kialakulása*. Gondolat-Infonia, 2005.) És amellet érvelt, hogy a digitalizáció és az internet demokratizáló és egyenlősítő hatásába vetett hit csak illúzió, ugyanis ez a szakadék társadalmi értelemben ma is ugyanott húzódik, mint ahol a tudáshoz való hozzáférés határa a nyomtatott sajtó, a rádió, a távíró, a tévé vagy a telefon elterjedésének idején húzódott.

Mindig ugyanazt a szociális réteget hagyjuk hátra, és nem vesszük észre, hogy a második világháborút követő évtizedek rövidnek bizonyult jóléti állam fele haladó időszaka után a középkori társadalmi hierarchiát termeljük villámgyorsan újra. Elég ehhez Thomas Piketty közigazdasági bestsellerét elolvasni, aki a vagyon, a jövedelem és a tőke eloszlásával kapcsolatos adatokat történelmi távlatban átvizsgálva arra a következtetésre

tartozik, egyrészt a fentebb említett következetes kilátástalanság, másrészt a rendkívül jól etalált színészválasztás miatt. A korábban szinte kizárólag csak tévés szerepekben látható Dave Johns olyan sallangmentesen alakítja a címszereplőt, mintha valóban nem lenne eltérés filmbéli és valós énje között. Tökéletes párost alkot az ugyancsak ismeretlen Hayley Squires-szel (valószínűleg Loach részéről ugyancsak politikailag tudatos döntés a sztárok mellőzése), akivel annak ellenére, hogy a kényes helyzetek többször lehetőséget adtak volna a hamis hangokra, hibátlanul jelenítik meg a bonyolult viszonyrendszert. A film egyetlen féltresikerült pillanatát a falfirkázás jelenetében feltűnő hajléktalan túlzottan harsány és deklamatív jelenléte okozza – amelyre persze a me-

jut, hogy az égbekiáltó, a versailles-i királyi udvar fénykorára emlékeztető egyenlőtlenségek újratermelődése nem pusztán

individuális illúzió, hanem közgazdasági számításokkal bizonyítható tény. (*A tőke a 21. században*. Kossuth Kiadó, 2015.) Egy végtelen forrásokkal rendelkező, nagyon szűk arisztokrácia és az ő életmódjukat fenntartó, mélyszegénységben sínylődő tömeg kettőséből álló antagonisztikus társadalom kialakulásának vagyunk tanúi és szenvedő alanyai.

Kilátástalanság – az egyetlen szó, ami eszünkbe jut Ken Loach utolsó filmjének befejeztével. A brit munkásosztály viszontagságainak immár nyugdíjaskorú trubadúrja több mint négy évtizede ontja magából hétköznapiságban fogant történeteit, amelyekben hol a keserűbb, hol a vidámabb hangvétel érvényesül, de alapvetően mindvégig ugyanazt állítja: a kisember a végletekig kiszolgáltatott. Loach-ot sokszor szokták párhuzamba állítani a Dardenne fivérekkel, akik a csatorna túloldalán, Belgiumban mesélnek a lecsúszott, elszegényedett munkásosztály nehézségeiről és kirekesztettségéről. Ebben az utolsó filmben azonban Loach mintha végletes pesszimizmusa révén még tőlük is eltávolodott volna. Dardenne, Mike Leigh, sőt korábban sokszor maga Loach is azt állította, hogy az egyén empátiája, az emberi érzelmek és segítőkészség képesek felülírni a rendszer embertelenségét. Ezúttal azonban

„Kristálytisztán látja a katasztrófát”
(balra: Dave Johns)

– és itt a bekezdés végéig tartó spoilerre kell figyelmeztetnünk azokat, akik még nem látták a filmet –

még a privát megváltás leghalványabb lehetősége sem sejlik fel. Hiába talál egymásra Daniel és a hasonló mértékben kiszolgáltatott Katie két gyermekével, a fájdalom pillanatnyi enyhítésén túl nem tudnak segíteni egymáson.

Szót kell végül ejtenünk arról a tényről is, hogy Ken Loach ezért a filmért Cannes-ban megkapta az Arany Pálmát, amivel azon nagyon szűk elit klub tagja lett, akinek két ilyen trófea van a birtokában. Azért fontos erről beszélni, mert a brit rendező elsősorban politikai okokból utasítja el a „művészetet”, mint kizárólag a közép- és felsőosztály művelt képviselői számára fenntartott szórakozási formát. A képzettséget, tájékozottságot és bennfentességet igénylő kortárs művészet beszédmódjával szemben éppen ezért filmjei egyszerű történeteket mesélnek nagyon egyszerű módon, folyamatos vágással és gördülékeny kamerahasználattal kerülve a modernista filmművészet önreflexív gesztusait. Ugyanakkor pont e miatt semmiképpen nem tekinthetjük őt a filmnyelv nagy megújítójának vagy kifinomult használójának, amit a két Arany Pálma kapcsán vélelmezhetnénk.

Az *Én, Daniel Blake* egy nagyon jól kivitelezett melodráma, határozottan a mester jobban sikerült munkái közé

lodrámá kulcsfontosságú momentumának, a nagyság nyilvános elismerésének megjelenítése miatt volt szükség.

E kiemelkedően fontos, de a mozira, mint kifejezőeszközre továbbra sem reflektáló filmet egyetlen dolog, a félrenézés miatt érheti szemrehányás. Annak érdekében, hogy a játékidő ne váljon nehezen elviselhetővé, a rendező sokszor ugrik nagyobbát a történetben, ezáltal hagyva ki a lényegtelenebb, vagy unalmasabbnak nevezhető részeket. Emiatt azonban sajnos elmarad az üresen, tétlenül telő idő szemlélésének tehetetlenséggel teli tapasztalata, ami egy magasabb szinten megvalósuló, a történet egyszerű megértésénél zsigeribb módon ható filmélményt tett volna lehetővé. Ken Loach kristálytisztán látja azt a katasztrófát, amely fele kapitalizmusra épülő kortárs társadalmunk halad, és folyamatosan készíti az ezzel kapcsolatos fontos és megrázó filmeket. De ez még nem teszi őt a filmművészet kiemelkedő alkotójává – persze valószínűleg ez a megállapítás őt zavarja a legkevésbé.

•
ÉN, DANIEL BLAKE (I, Daniel Blake) – angol - francia, 2016. Rendezte: **Ken Loach**. Írta: **Paul Laverty**. Kép: **Robbie Ryan**. Zene: **George Fenton**. Szereplők: **Dave Johns** (Daniel Blake), **Hayley Squires** (Katie), **Briana Shann** (Daisy), **Dylan McKiernan** (Dylan). Gyártó: **Why Not / Wild Bunch / Les Film du Fleuve / Sixteen Films**. Forgalmazó: **Vertigo Média**. *Feliratos*. 100 perc.